

UMHVERFIS
STOFNUN

Þjórsárdalur

Stjórnunar- og verndaráætlun

DRÖG TIL KYNNINGAR

Þjórsárdalur– Skeiða- og Gnúpverjahreppur– Landslagsverndarsvæði

UMHVERFIS
STOFNUN

Suðurlandsbraut 24
108 Reykjavík
591 2000
ust@ust.is
ust.is

Heiti skýrslu Stjórnunar- og verndaráætlun - Þjórsárdalur
Útgáfunúmer UST-2023:03
Mánuður, ár Mars, 2023
Ábyrgðarmaður Þórdís Björt Sigþórsdóttir og Daníel Freyr Jónsson
Útgefandi Umhverfisstofnun
Forsíðumynd Unsplash
Aðrar myndir Unsplash.

UMHVERFIS
STOFNUN

UMHVERFIS
STOFNUN

Leiðarljós fyrir áætlun
þessa er að varðveita
einstök náttúru- og
menningarverðmæti
Þjórsárdals, efla fræðslu,
lýðheilsu og góða upplifun
gesta í samstarfi við
hagsmunaaðila svo allir
hafi kost á að njóta
verðmæta
landslagsverndarsvæðisins
um ókomna framtíð

1

HIÐ FRIDLÝSTA SVÆÐI

Náttúruvættin
Stjórnunar- og verndaráætlun
Samráð
Lagalegur og stjórnsýslulegur rammi
Skipulagsáætlanir
Verndargildi og verndarflokkur
IUCN
Alþjóðlegar skuldbindingar
Loftslagsþáttur
Aðgerðaáætlun

2

STAÐA, STEFNA OG LEIÐIR

<i>Helstu ógnir</i>	<i>Dýralíf</i>
<i>Áfangastaðir og ástandsmat</i>	<i>Vatnshlot</i>
<i>Samstarfshópur og samráð</i>	<i>Meningarminjar</i>
<i>Skipulag svæðisins</i>	<i>Landbúnaður og veiðar</i>
<i>Aðkomuleiðir og tengsl við áhrifasvæði</i>	<i>Ferðaþjónusta og útivist</i>
<i>Aðgengi fyrir alla</i>	<i>Landvarsla</i>
<i>Vegir og bílastæði</i>	<i>Sjálfbóðaliðar í náttúruvernd</i>
<i>Skilti</i>	<i>Fræðsla og kynning</i>
<i>Úrgangur</i>	<i>Viðburðir, kvikmyndataka og ljósmyndun</i>
<i>Gönguleiðir og áningastaðir</i>	<i>Innviðauppbygging</i>
<i>Hjólaleiðir</i>	<i>Mannvirki</i>
<i>Reiðleiðir</i>	<i>Öryggismál</i>
<i>Jarðminjar</i>	<i>Rannsóknir og vöktun</i>
<i>Gróður, vistgerðir og jarðvegur</i>	<i>Heimildaskrá</i>
<i>Endurheimt vistkerfa</i>	

3

SÉRREGLUR

Hið friðlýsta svæði

Hluti Þjórsárdals var friðlýstur sem landslagsverndarsvæði árið 2020 með auglýsingu í Stjórnartíðindum nr. 110/2020. Markmið friðlýsingarinnar er að vernda sérstæðar jarðmyndanir og landslag sem er sérstætt á landsvísu vegna fagurfræðilegs og menningarlegs gildis. Einnig er markmiðið að stuðla að vernd líffræðilegrar fjölbreytni með verndun vistkerfa og að stuðla að endurheimt raskaðra vistkerfa með áframhaldandi vinnu við uppgræðslu og endurheimt birkiskóga. Friðlýsta svæðið í Þjórsárdal flokkast undir landslagsverndarsvæði og er 58 km² að stærð. Innan þess eru þrjú náttúruvætti, Hjálparfoss, Gjáin, Háifoss og Granni. Náttúruvættin eru friðlýst vegna jarðfræðilegrar og líffræðilegrar fjölbreytni. Samkvæmt friðlýsingarskilmálum gilda ákveðnar reglur á verndarsvæðinu sem er að finna í auglýsingu nr. 110/2020.

Þjórsárdalur markast að vestan við Þverá en að austri við Búrfell og liggur frá norðri til suðurs. Við innanverðan miðjan dalinn er fjallsmúli sem kallast Fossalda og ganga frá honum tveir háir ásar, Rauðukambar og Reykholt, þeir ganga fram í miðju dalsins og skipta dalnum í tvo hluta. Landslagsverndarsvæðið er allt innan þjóðlendumarka. Svæðið afmarkast af hnitum sem gefin eru upp í ISN93 hnitakerfi og eru að finna í auglýsingu um friðlýsinguna.

Kort af hinu friðlýsta svæði má sjá hér.

Ítarlegri upplýsingar og fróðleik um friðlýsta svæðið má finna á heimasíðu Umhverfisstofnunar

Náttúruvættin

Fossá er vatnsmesta áin í Þjórsárdal. Hún á upptök sín í Fossádrögum og fellur niður í Fossárdal sem Háifoss og Granni. Háifoss er einn af hæstu fossum landsins með 122 m fallhæð. Fossárdalur er þröngur dalur í botni Þjórsárdals og þar má sjá margbreytilegar jarðmyndanir úr seti, móbergi og hraunum, innskot og berghlaup. Fossá rennur eftir Þjórsárdalnum í Þjórsá, en skammt frá Búrfellstöð hefur áin rofið fallett gljúfur í Búrfellshraunið og þar fellur Hjálparfoss.

Gjáin er gróðurvin með kaldar lindir og fallett gljúfur sem vatnsföll hafa grafið í Búrfellshraunið síðustu 3000 árin. Rauða fellur í Gjána í tveimur fossum og nefnist sá stærri Gjáfoss. Rauða rennur áfram í Þjórsárdal þar sem hún fellur í Fossá. Þjórsá hefur einnig átt mikinn þátt í að mynda og móta Gjána en í vatnavöxtum átti áin þar greiða leið um þangað til byggður var stíflugarður við Sandafell.

Sérstaða svæðisins felst einnig í menningarminjum sem vitna um mannvistir á svæðinu á fyrri tímum, svo sem rústir af söguldabænum Stöng eru þeirra á meðal. Svæðið er einnig friðlýst sem menningarlandslag samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012 og er í umsjón Minjastofnunar. Dalurinn býr yfir merkri sögu varðandi endurheimt birkiskóga og uppgræðslu vikra og einnig eru mikil tækifæri til útivistar og sjálfbærrar ferðaþjónustu í Þjórsárdal.

Ítarlegri upplýsingar og fróðleik um friðlýsta svæðið má finna á heimasíðu Umhverfisstofnunar.

Stjórnunar- og verndaráætlun

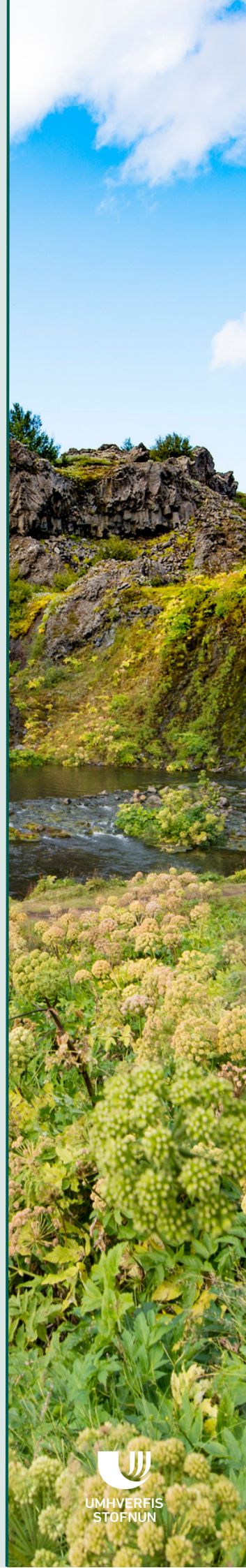
Markmið með gerð stjórnunar- og verndaráætlunar fyrir landslagsverndarsvæðið er að móta framtíðarsýn og stefnu um verndun svæðisins og hvernig viðhalda skuli verndargildi þess til framtíðar. Einnig er markmiðið að stjórnendur og aðrir opinberir aðilar nái sem best að uppfylla skyldur sínar á sama tíma og aðgerðir þeirra styðja notendur svæðisins við að ná sínum markmiðum, sér og svæðinu til hagsbóta. Einnig er markmiðið að samræma fjölbreytta hagsmuni þeirra sem nýta svæðið til landbúnaðar, ferðaþjónustu, útivistar og rannsókna með hag náttúru og mannlífs að leiðarljósi. Vegna þess hve viðkvæmar jarðminjar og lífríki er að finna á svæðinu er lögð áhersla á stýringu umferðar gesta um svæðið.

Stjórnunar- og verndaráætlunin er unnin í samræmi við 81. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd. Í fyrsta og öðrum kafla áætlunarinnar er samantekt á bakgrunnsupplýsingum um svæðið og sett fram sú stefna og markmið sem sett eru fyrir landslagsverndarsvæðið ásamt þeim leiðum sem farnar verða til að ná þeim markmiðum. Í þriðja kafla eru settar fram sérreglur sem gilda á svæðinu.

Aðgerðaáætlun fyrir landslagsverndarsvæðið gildir til þriggja ára í senn og er uppfærð árlega í samræmi við þriggja ára verkefnaáætlun Landsáætlunar um uppbyggingu innviða (Landsáætlun).

Stjórnunar- og verndaráætlunin er unnin í samvinnu við sveitarfélagið Skeiða- og Gnúpverjahrepp, Minjastofnun Íslands, Skógræktina, Náttúrufræðistofnun Íslands og í samráði við aðra hagsmunaaðila. Þegar áætlunin var sett í formlegt kynningarferli skipaði samstarfshópurinn eftirfarandi fulltrúa:

- Daníel Freyr Jónsson, Umhverfisstofnun
- Haraldur Þór Jónsson, Skeiða- og Gnúpverjahreppur
- Hreinn Óskarsson, Skógræktin
- Lovísa Guðrún Ásbjörnsdóttir, Náttúrufræðistofnun Íslands
- Uggi Ævarsson, Minjastofnun Íslands
- Þórdís Björt Sigþórsdóttir, Umhverfisstofnun

Samráð

Í samræmi við 3. mgr. 81. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd var haft samráð við fagstofnanir og aðila sem hagsmuna hafa að gæta á svæðinu. Stjórnunar- og verndaráætluninni er ætlað að styðja stjórnendur hins friðlýsta svæðis í störfum sínum að höfðu samráði við þá sem koma að fjölbreyttri starfsemi, útivist eða eiga hagsmuna að gæta á starfssvæði landslagsverndarsvæðisins. Við upphaf vinnunnar var sent bréf til fagstofnana og hagsmunaaðila þar sem tilkynnt var að vinna við gerð stjórnunar- og verndaráætlunar væri að hefjast.

Víðtækt samráð er mikilvægt til að ná fram markmiðum þessarar áætlunar. Gerð var hagsmunaaðilagreining til að greina þá aðila sem hafa ríka hagsmuni innan landslagsverndarsvæðisins og geta hjálpað til við að móta stefnu og finna leiðir til að samtvinna náttúruvernd og nýtingu svæðisins. Út frá niðurstöðu þeirrar greiningar var þeim aðilum boðið á fundi þar sem sértækir hagsmunir, áherslur og upplýsingar sem aðilar höfðu fram að færa voru til umfjöllunar, þá var einnig haldinn opinn íbúafundur.

Drög að stjórnunar- og verndaráætlun voru auglýst í sex vikur í mars 2023.

Fundargerðir hagsmunaaðila og hagsmunaaðilagreiningu má nálgast á heimasíðu Umhverfisstofnunar.

Eignarhald og umsjón

Landslagsverndarsvæðið í Þjórsárdal er þjóðlenda innan marka sveitarfélagsins Skeiða- og Gnúpverjahrepps sem fer með skipulagsvald á svæðinu. Umhverfisstofnun hefur umsjón með verndarsvæðinu í samræmi við 2. mgr. 13. gr. og 79. gr laga nr. 60/2013 um náttúruvernd. Umhverfisstofnun skal gera umsjónarsamning við Skógræktina varðandi umsjón þess svæðis sem skógræktarverkefni ná til, sbr. samning þar um, sem ráðherra staðfestir, sbr. 85. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd, þar sem m.a. skal fjalla um réttindi og skyldur samningsaðila auk annarra þátta. Minjastofnun Íslands fer með umsjón menningarminja og friðlýsts menningarlandslags á svæðinu skv. lögum nr. 80/2012 um menningarminjar.

Lagalegur og stjórnsýslulegur rammi

Hluti Þjórsárdals var friðlýstur árið 2020 með auglýsingu nr. 110/2020 í samræmi 48. gr. og 50. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd. Svæðið er friðlýst sem landslagsverndarsvæði en innan þess eru þrjú svæði sem friðlýst eru sem náttúruvætti, auk þess er eitt svæði sem er með sérreglur.

Svæðisskiptinguna má sjá á heimasíðu Umhverfisstofnunar.

Almennt gilda reglur landslagverndarsvæðisins en að auki gilda ákveðnar reglur aðeins innan náttúruvættanna og svæðis við Rauðukamba og Fossöldu. Allar reglur má finna í auglýsingu um friðlýsinguna. Í samræmi við 3. gr. laga nr. 58/1998 um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta má enginn hafa afnot af þjóðlendu fyrir sjálfan sig nema að fengnu leyfi. Leyfi þarf frá ráðherra til að nýta vatns- og jarðhitaréttindi, vindorku, námur og önnur jarðefni innan þjóðlendna. Til að nýta land og landsréttindi innan þjóðlendna að öðru leyti þarf leyfi frá hlutaðeigandi sveitarstjórn. Sé nýting heimiluð til lengri tíma en eins árs þarf jafnframt samþykki ráðherra.

Í auglýsingu um friðlýsingu svæðisins eru settar reglur um verndun svæðisins, umferð, umgengni og nýtingu. Samkvæmt 4. gr. auglýsingarinnar er Umhverfisstofnun, Skeiða- og Gnúpverjahrepp, Minjastofnun Íslands og Skógræktinni gert að skipa samstarfshóp um málefni verndarsvæðisins. Fulltrúi Umhverfisstofnunar fer þar með formennsku og boðar til fundar samstarfshóps. Frekari upplýsingar um skyldur samstarfshóps er að finna í auglýsingu friðlýsta svæðisins.

Listi yfir friðaðar tegundir æðplantna, mosa og fléttna er að finna í auglýsing nr. 1385/2021. Innan landslagsverndarsvæðisins er ekki vitað um friðaðar æðplöntur, mosa eða fléttur.

Hluti landslagsverndarsvæðisins fellur innan friðlýsingar menningarminja sem menningarlandslags, sbr. auglýsingu nr. 770/2022 um friðlýsingu menningarminja skv. lögum nr. 80/2012 um menningarminjar og annast Minjastofnun Íslands stjórnsýslu þess.

Skipulagsáætlanir

Í gildi eru skipulagsáætlanir sem hafa áhrif á stjórnun, verndun og nýtingu landslagsverndarsvæðisins. Mikilvægt er að samræmi sé á milli skipulagsáætlana og stjórnunar- og verndaráætlunar.

Í Skeiða- og Gnúpverjahrepp er í gildi aðalskipulag frá árinu 2017 og gildir til ársins 2029. Í aðalskipulaginu er svæðið skilgreint sem afþreyingar- og ferðamannasvæði. Í stefnu um verndarsvæði og minjar segir m.a. að stuðlað verði að endurheimt landgæða, verndun óbyggðra víðerna og að mannvirkjagerð leiði til eins lítillar röskunar og kostur er. Einnig segir að lögð verði áhersla á verndun náttúru- og menningaminja sem rennir styrkari stoðum undir ferðaþjónustu á svæðinu.

Svæði við Stöng og Gjána var deiliskipulagt árið 2020. Markmið skipulagsins er að verja menningaminjar fyrir veðri og vindum, stýra umferð gesta með bættum göngustígum, útsýnis- og áningastöðum, bæta aðgengi fyrir hreyfihamlaða, bæta þjónustu meðal annars með betri bílastæðum og salernisaðstöðu og miðla upplýsingum um fornminjar og náttúruminjar.

Deiliskipulag Reykhólts er deiliskipulag fyrir hótél og baðstað sem áformað er að byggja innan verndarsvæðisins.

Deiliskipulagið nær einnig til svæðis við gatnamót afleggjarans upp að Reykholti og Þjórsárdalsvegs, en þar var áður ráðgert að taka á móti gestum sem heimsækja baðstaðinn. Nú er hinsvegar stefnt að því að móttaka gesta fari fram utan verndarsvæðisins. Í skipulaginu kemur fram að stefnt sé á að rekstur hótelsins og baðstaðarins verði sjálfbær og að hótél og þjónustubygging verði umhverfisvottuð.

Deiliskipulag Búrfellsvirkjunar teygir sig inn á landslagsverndarsvæðið og nær m.a. inn á náttúruvættið Hjálparfoss. Samkvæmt skipulaginu er ekki gert ráð fyrir frekari framkvæmdum innan verndarsvæðisins.

Útivistarskipulag í Þjórsárdal í Skeiða- og Gnúpverjahreppi Markmiðið með útivistarskipulaginu er að skilgreina fjölbreyttar göngu-, reið- og reiðhjólaleiðir og um leið að tengja þær svæðisbundnum menningarverðmætum.

Verndargildi og verndarflokkur

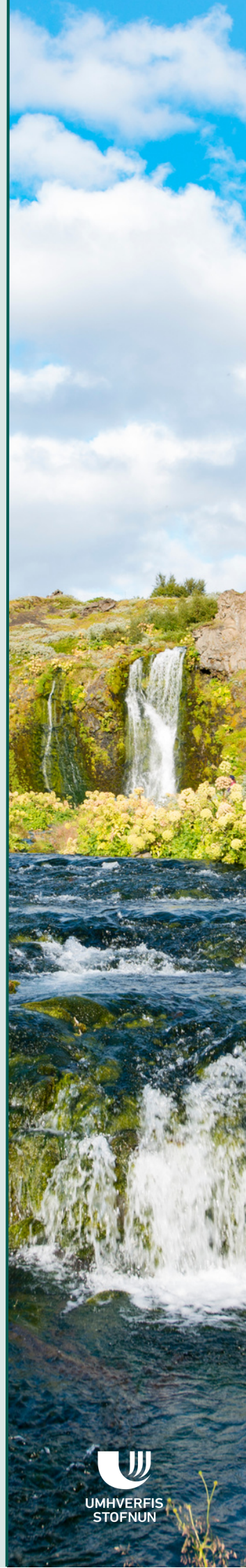
Samkvæmt 50. gr. laga um náttúruvernd segir meðal annars um landslagsverndarsvæði: Friðlýsa má landsvæði til verndar landslagi sem þykir sérlega verðmætt vegna fagurfræðilegs og/eða menningarlegs gildis, talið er sérstætt eða fágætt á svæðis-, lands- eða heimsvísu eða skipar mikilvægan sess í vitund þjóðarinnar.

Friðlýsing Þjórsárdals fellur vel að verndarmarkmiðum 2. og 3. gr. náttúruverndarlaga nr. 60/2013, en þar kemur meðal annars fram að til að stuðla að vernd líffræðilegrar- og jarðfræðilegrar fjölbreytni landsins og fjölbreytni landslags, skal stefnt að því að viðhalda fjölbreytni vistgerða og vernda jarðmyndanir sem eru sérstakar eða einstakar á lands- eða heimsvísu og varðveita landslag sem er sérstætt eða fágætt.

IUCN

Samkvæmt skilgreiningu Alþjóða náttúruverndarsamtakanna IUCN fellur landslagsverndarsvæðið í flokk V.

Friðlýsingar í þessum flokki miða m.a. að því að vernda og viðhalda mikilvægu landslagi, náttúru þess og menningarlegum gildum. Að bjóða upp á möguleika á ánægjulegri upplifun, lýðheilsu, félagslega- og efnahagslega starfsemi í gegnum útivist og ferðaþjónustu. Náttúruvættin flokkast undir flokk III en svæði í þessum flokki eru afmörkuð til að vernda sérstakar náttúruminjar eins og í þessu tilviki fossa ásamt líffræðilegum fjölbreytileika og búsvæðum tengdum þeim. Þetta eru jafnan tiltölulega lítil svæði sem reiða sig oft á stærri svæði til að geta þrífist. Svæði í flokki III hafa oft mikið aðdráttarafl fyrir ferðamenn.

Alþjóðlegar skuldbindingar

Íslenska ríkið hefur undirgengist skuldbindingar á alþjóðlegum vettvangi m.a. á sviði náttúruverndar. Hér verður fjallað um þá samninga sem eiga við um landslagsverndarsvæðið en nánari upplýsingar um alþjóðlega samninga á sviði náttúruverndar er að finna á heimasíðu Umhverfisstofnunar.

- ***Samningur Sameinuðu þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni (Ríósamningurinn), fullgiltur árið 1995. Eftirfarandi markmið samningsins tengjast beint hinu friðlýsta svæði:***
 - Yfirmarkmið A - Að viðhalda, endurheimta heilbrigði, samfellu og viðnámsprótt vistkerfa.
 - Kjarnamarkmið 6 - Vinna markvisst gegn neikvæðum áhrifum framandi ágengra tegunda.
 - Kjarnamarkmið 16 - Fræðsla og upplýsingamiðlun til almennings.
- ***Bernarsamningurinn um vernd villtra plantna og dýra og lífsvæða í Evrópu, fullgiltur árið 1993.***
- ***Árósasamningurinn um upplýsingaskyldu stjórnvalda og þátttöku almennings til ákvarðanatöku í umhverfismálum sem fullgiltur var árið 2011.***
- ***Landslagsverndarsamningur Evrópu sem ætlað er að stuðla að vernd og góðri stjórn í tengslum við landslag.***
- ***CAFF - samþykkt um lífríkisvernd á norðurslóðum, frá 1992.***

Loftslagsþáttur

Friðlýst svæði skipta mörg hver miklu máli þegar kemur að vistkerfisþjónustu en vistkerfisþjónusta er mannkyni mikilvæg en hugtakið fjallar um það hvernig virkni vistkerfa skapar mannfólki „þjónustu“ og lífsgrundvöll t.d. með hreinsun vatns og lofts, með sköpun verðmæta í náttúruauðlindum o.s.frv. Vistgerðir skapa ólíka vistkerfisþjónustu, t.a.m. eru ákveðnar vistgerðir þekktar fyrir kolefnisbindingu á meðan aðrar hreinsa vatn og aðrar standa gegn náttúruvá.

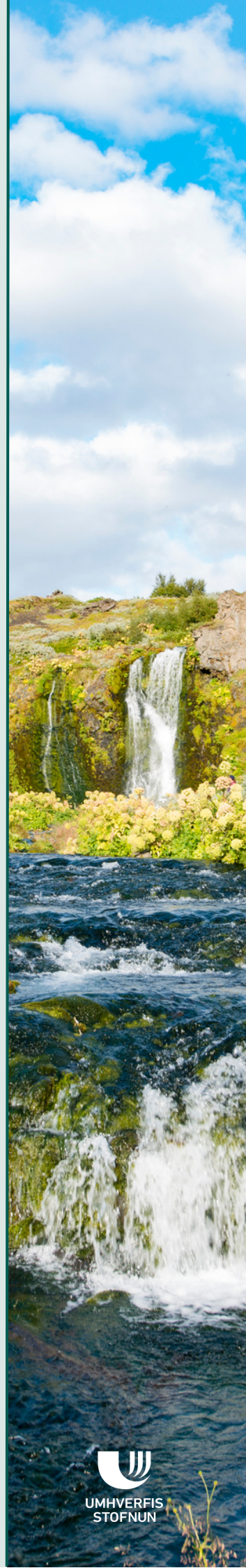
Heilbrigð vistkerfi geta vegið upp á móti þeim áhrifum sem loftslagsbreytingar hafa og eru friðlýst svæði þessvegna talin mikilvæg aðgerð í baráttunni við loftslagsbreytingar.

Í skýrslu stjórnarráðsins frá 2019 um bættu landnýtingu í þágu loftslagsmála er skógrækt, landgræðsla og endurheimt votlendis nefnd sem þættir sem binda kolefni en þeir þættir endurspeglar þær vistgerðir sem þekktar eru fyrir að binda kolefni, þ.e. gróður- og skóglendi og votlendi. Ásamt votlendi inn til landsins binda leirur við sjó mikið kolefni.

Innan hins friðlýsta svæðis er stunduð endurheimt og landgræðsla sem skiptir miklu máli m.t.t. kolefnisbindingar.

Tengsl við loftslagsþætti

Innan landslagsverndarsvæðis í Þjórsárdal hefur verið stunduð uppgræðsla og endurheimt birkiskóga. Markviss uppgræðsla vikranna innan svæðisins hófst um 1960. Á árunum 2007-2021 unnu Hekluskógar að endurheimt birkiskóga á stórum svæðum í Þjórsárdal, auk uppgræðslu með kjötmjöli.

2.

Staða, stefna og leiðir

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

2. Staða, stefna og leiðir

Í þessum kafla verður leitast við að skilgreina markmið, útskýra framtíðarstefnu svæðisins og kortleggja aðgerðir sem framkvæma þarf á næstu árum.

Kaflinn er settur upp þannig að fyrst er fjallað um hver staðan er á ritunartíma stjórnunar- og verndaráætlunar og svo er dregin fram stefna og nauðsynlegar aðgerðir, þegar það á við, til að ná verndarmarkmiðum. Vegna þess hve viðkvæmar jarðminjar og lífríki er að finna á svæðinu er lögð áhersla á stýringu umferðar gesta um svæðið.

Samkvæmt friðlýsingarskilmálum er svæðinu skipt upp í fjögur svæði með mismunandi stefnu er varðar verndun og stýringu umferðar. Þar sem svæðið er flokkað í verndarflokka V og III samkvæmt flokkun Alþjóða náttúruverndarsamtakanna (IUCN), taka stefna og aðgerðir mið af þeirri flokkun.

Aðgerðaáætlun fylgir stjórnunar- og verndaráætluninni, og er uppfærð árlega, meðal annars í samræmi við úthlutun úr landsáætlun um uppbyggingu innviða.

Helstu ógnir

Innan landslagsverndarsvæðisins eru náttúruvættin Þrjú Gjáin, Hjálparfoss og Háifoss og Granni fjölsóttustu áningarstaðir ferðamanna. Takmarkaðir innviðir eru til staðar til að taka á móti þeim fjölda gesta sem heimsækir svæðin. Umferð vélknúinna ökutækja er mikil og fjármagn til Vegagerðarinnar til viðhalds og merkinga vega mjög takmarkað.

Helstu ógnir sem steðja að hinu friðlýsta svæði eru:

- Jarðvegseyðing
- Utanvegaakstur
- Ágangur ferðamanna á viðkvæmum svæðum

Áfangastaðir

Háifoss

Fossarnir Háifoss og Granni eru eitt helsta aðdráttarafl gesta innan verndarsvæðisins. Aðkoma er um torfæran malarveg sem liggur frá skálanum í Hólaskógi. Flestir stoppa fremur stutt til að sjá og mynda fossinn, en hluti gesta gengur eða hjólar frá Háafossi niður að Stöng meðfram Fossá.

Gjáin og Stöng

Í Gjánni er mikil náttúrufegurð. Þar finnast sérstakar bergmyndanir, tærar og vatnsríkar bergvatnslindir ásamt fossum. Gjáin er gróskumikil og skjólrík og þar er mikil hefð fyrir útivist, þá sérlega á hlýjum sumardögum. Um 1 km gönguleið tengir Gjánna við Þjóðveldisbæinn Stöng. Skýli er yfir rústunum. Við bílastæði við Stöng er nestisaðstaða og fyrirhugað er að reisa þar nýtt salernishús.

Hjálparfoss

Hjálparfoss er sennilega vinsælasti viðkomustaður ferðamanna innan verndarsvæðisins. Fossinn er tvöfaldur og girtur miklum stuðlabergsmyndunum beggja megin. Staðurinn er í alfaraleið, rétt við Þjóðveginn. Malbikaður vegur liggur frá Þjóðvegi niður að fossinum og þar eru stígar, pallar og bekkir fyrir gesti. Salernishús er til staðar.

Ástandsmat

Árlega skal vinna ástandsmat fyrir áningarstaði og gönguleiðir á friðlýsta svæðinu til að meta ástand náttúru og innviða. Ástandsmat er gert á áfangastöðum ferðamanna í Gjánni, við Hjálparfoss og Háafoss. Stefnt er að því að skilgreina fleiri staði innan landslagsverndarsvæðisins þar sem unnið verður ástandsmat.

Árlegar aðgerðir:

- **Ástandsmat verði unnið fyrir áfangastaði ferðamanna og gönguleiðir.**

Samstarfshópur og samráð

Í friðlýsingarskilmálum fyrir svæðið kemur fram að samstarfshópur um málefni verndarsvæðisins skuli funda eigi sjaldnar en einu sinni á ári. Hlutverk hópsins er að samræma starfsemi stofnana á svæðinu og stuðla að því að verndargildi svæðisins haldist. Þá á hópurinn einnig að fjalla um framkvæmdaáætlun og landvörslu fyrir verndarsvæðið, samvinnu við gerð stjórnunar- og verndaráætlunar ásamt endurskoðun og breytingum á henni og önnur stefnumótandi mál er varða verndarsvæðið. Þá skal halda a.m.k. einn fund á ári með samstarfshópi um verndun menningarlandslags í Þjórsárdal.

Stefna

Stefnt skal að því eins og kostur er að sátt verði um stjórnun og verndun landslagsverndarsvæðisins í Þjórsárdal og að hagsmunaaðilar standi saman að verndun svæðisins.

Til þess að ná fram markmiðum verndunar svæðisins skal Umhverfisstofnun stuðla að sem víðtækustu samráði og gera samráðsáætlun.

Árlegar aðgerðir

- *Fundir samstarfshóps um málefni verndarsvæðisins.*

Skipulag svæðisins

Allar framkvæmdir, þ.m.t. framkvæmdir í samræmi við skipulagsáætlanir innan landslagsverndarsvæðisins í Þjórsárdal eru háðar leyfi Umhverfisstofnunar og er því mikilvægt að samræmi sé á milli skipulagsáætlana og stjórnunar- og verndaráætlunar.

Stefna

Stefnt skal að því að gott samráð og samstarf verði um allar skipulagsáætlanir innan landslags- verndarsvæðisins.

Aðkomuleiðir og tengsl við áhrifasvæði

Um verndarsvæðið liggur Þjórsárdalsvegur (Þjóðvegur 32) og frá honum liggja malarvegir inn í Þjórsárdal. Aðkoma að Háafossi er um torfærarn veg, Háafossveg, sem liggur frá Hólaskógi. Um 20 km akstur er frá verndarsvæðinu að Árnesi, en til norðurs er um 30 km að hálendismiðstöðinni í Hrauneyjum. Tjaldsvæði er í Sandártungu, skammt frá suðurjaðri verndarsvæðisins.

Ýmsar göngu-, hjóla- og reiðleiðir liggja um verndarsvæðið og tengjast leiðum utan þess. Innan verndarsvæðisins liggur net leiða sem tengja saman helstu áfangastaði. Mikil tækifæri eru til að njóta útivistar á fjölbreyttum leiðum með mismunandi erfiðleikastig, ýmist gangandi eða hjólandi. Út úr verndarsvæðinu til suðurs liggja leiðir sem suður fyrir Búrfell og yfir nýlega göngubrú sem þar hefur verið reist yfir Þjórsá. Leiðir liggja sömuleiðis út úr verndarsvæðinu á nokkrum stöðum og að gangnamannahúsunum Kletti og Hólaskógi. Reiðleiðir innan Þjórsárdals tengjast leiðum milli gangnamannahúsunum, en einnig lengri leiðum sem liggja lengra upp á Flóa- og Skeiðamannaafrétt.

Stefna

Stefnt er að því að samræma merkingar á öllum gönguleiðum og áningarstöðum innan verndarsvæðisins sem og á leiðum sem liggja að því.

Reiðleiðir innan verndarsvæðisins verða merktar ásamt því að varúðarmerkingar verða settar upp þar sem mismunandi notendahópar mætast.

Aðgengi fyrir alla

Framkvæmd við aðgengi fyrir hreyfihamlaða að Stöng er langt komið. Annarsstaðar hefur aðgengi ekki verið útbúið fyrir hreyfihamlaða.

Stefna

Landslagsverndarsvæðið skal vera aðgengilegt öllum eins og kostur er. Gerð verði greining á möguleikum á aðgengi fyrir hreyfihamlaða þar sem þess er kostur.

Vegir og bílastæði

Þjóðvegur nr. 32 liggur að friðlýsta svæðinu að sunnan- og norðanverðu. Stangarvegur nr. 327 liggur að Stöng og Gjánni og Hjálparvegur nr. 3361 að Hjálparfossi. Vegur nr. 332 liggur að Háafossi. Bílastæði eru við Hjálparfoss, Stöng og Háafoss. Vegagerðin er veghaldari framangreindra vega. Aðrir vegir sem liggja um friðlýsta svæðið eru að Hjálparfossi. Allir vegir innan landslagsverndarsvæðisins eru á korti sem finna má á heimasíðu Umhverfisstofnunar. Lokanir hálendisvega síðla vetrar og á vorin vegna þíðu og aurbleytu eru framkvæmdar af Vegagerðinni á grundvelli 48. gr. vegalaga nr. 80/2007, sbr. reglur Vegagerðarinnar fyrir umferð nr. 525/2015. Veiting undanþágu frá slíku banni skv. reglunum takmarkast við þá aðila sem hafa m.a. almennt rekstrarleyfi, leyfi Ferðamálastofu o.fl. sbr. 5. gr. reglnanna.

Stefna

Stefnt skal að því að vegum á landslagsverndarsvæðinu verði vel við haldið og koma skal í veg fyrir jarðvegsrof í og meðfram vegum og að ekið sé utan vega.

Fjöldi stæða fyrir bíla skal taka mið af þolmörkum hvers svæðis innan hins friðlýsta svæðis til að taka á móti gestum.

Bílastæði verði eitt af þeim stjórnækjum sem notuð eru til að stýra fjölda gesta hverju sinni.

Við aðkomuleiðir inn á landslagsverndarsvæðið skal stefnt að því að gera áningarsvæði með fræðslu- og upplýsingaskiltum um svæðið þar sem gert er ráð fyrir að bílar geti lagt.

Námur

Gamlar námur eru innan verndarsvæðisins sem hafa verið aflagðar. Engin efnistökusvæði eru á svæðinu samkvæmt aðalskipulagi Skeiða- og Gnúpverjahrepps.

Stefna

Stefnt skal að því að loka og ganga frá aflögðum námum í samráði við Vegagerðina og Skeiða- og Gnúpverjahrepp.

Skilti

Fræðsluskilti eru við náttúruvættin Hjalparfoss, Stöng og Háafoss. Skiltin eru gömul og þarfnast endurnýjunar. Minjastofnun hefur sett upp fræðsluskilti við minjasvæðið á Stöng.

Stefna

Skilti skulu hönnuð með það að markmiði að fræða gesti um náttúru, sögu og menningarminjar svæðisins og þær umgengnisreglur sem þar gilda. Einnig skal tilgangur skilta vera að bæta öryggi gesta og upplýsa um góða og örugga ferðahegðun.

Stefnt skal að því að setja upp fræðslu- og upplýsingaskilti við allar skilgreindar gönguleiðir og athyglisverða staði. Þá skal stefnt að samstarfi við Minjastofnun Íslands um gerð skilta sem fræða um menningarminjar svæðisins.

Skilti skulu almennt vera í samræmi við Vegrúnu, sjá Vegrún - merkingar á ferðamannastöðum og friðlýstum svæðum.

Úrgangur

Enginn móttökustaður fyrir úrgang er innan friðlýsta svæðisins og taka gestir allan úrgang með sér út af svæðinu.

Stefna

Rekstraraðilar innan landslagsverndarsvæðisins verði hvattir til að draga úr úrgangi eins og kostur er og flokka þann úrgang sem fellur til.

Gestir svæðisins og ferðaþjónustufyrirtæki skulu hvött til að draga úr úrgangi sem fellur til með því að nota ekki einnota umbúðir og taka allan úrgang með sér út af svæðinu og koma honum í viðeigandi meðhöndlun á móttökustöðum fyrir úrgang.

Gönguleiðir og áningarstaðir

Við Hjalparfoss eru göngustígar út frá bílastæði að fossinum. Frá bílastæðinu við Stöng liggur göngustígur að Stangarbænum. Frá Stöng liggur um 1 km langur göngustígur að Gjánni auk þess sem stikuð gönguleið er á suðurbakka Rauðár, milli Gjárinnar og Stangar. Norðan Rauðár er áningarsvæði með borðum og bekkjum. Við Háafoss er göngustígur frá bílastæði að útsýnisstað með útsýni yfir fossana Háafoss og Granna. Gönguleið liggur niður í gljúfrið sem fossarnir falla í. Þá er um 8 km löng göngu- og hjólaleið frá Háafossi að Stöng.

Kort með skilgreindum gönguleiðum má finna á heimasíðu Umhverfisstofnunar.

Stefna

Skilgreindum gönguleiðum skal vera vel viðhaldið, þær vel merktar og merktar á korti.

Gestir landslagsverndarsvæðisins skulu ávallt fylgja skilgreindum gönguleiðum þar sem þær eru til staðar og virða lokanir og merkingar.

Notkun göngustafa skal ekki valda jarðraski eða gróðurskemmdum.

Stefnt skal að samræmingu merkinga gönguleiða innan landslagsverndarsvæðisins og annarra gönguleiða í Þjórsárdal í samstarfi við Skeiða- og Gnúpverjahrepp og Minjastofnun.

Stefnt skal á að stika allar helstu gönguleiðir innan landslagsverndarsvæðisins og utan þess í Þjórsárdal í samvinnu við Skeiða- og Gnúpverjahrepp og Minjastofnun.

Árlegar aðgerðir

- *Stikuðum gönguleiðum skal vel við haldið og þær yfirfarnar.*

Hjólaleiðir

Hjólreiðar innan friðlýsta svæðisins er tegund útivistar sem fer hratt vaxandi og er til dæmis vinsælt að hjóla frá Háafossi að Stöng en sú leið er um 8 km löng.

Hjólreiðar eru alla jafna heimilar á þeim gönguleiðum sem skilgreindar eru á korti að undanskyldum þeim sem liggja um sérstaklega viðkvæma vistgerð og/eða jarðminjar og hafa verið tilgreindar sérstaklega.

Kort með skilgreindum hjóla- og gönguleiðum má finna á heimasíðu Umhverfisstofnunar. Á gönguleiðum hefur fótgangandi umferð ávallt forgang samkvæmt umferðalögum nr. 77/2019.

Stefna

Hjólreiðar innan landslagsverndarsvæðisins skulu ekki valda jarðvegsrofi eða gróðurskemmdum.

Hjólreiðaumferð skal vera stýrð eða takmörkuð á gönguleiðum sem liggja um sérstaklega viðkvæmar vistgerðir og/eða jarðminjar og þar sem gönguleiðir eru torfærar, þröngar eða á einhvern hátt henta ekki bæði gangandi og hjólandi umferð.

Reiðleiðir

Ríðandi mönnum er heimil för um svæðið á merktum reiðleiðum og vegum. Sé nauðsynlegt að setja upp aðhald eða næturhólf fyrir hross skal þeim valinn staður á ógrónu landi sé þess kostur, og að höfðu samráði við landvörð eða umsjónaraðila svæðisins. Notkun hesta við smölun er heimil, sbr. 15.gr. auglýsingu nr. 110/2020. Hestagerði er við Stöng og í jaðri verndarsvæðisins í Hólaskógi. Þjórsárdalur er vinsælt svæði til útreiða og ýmis ferðarþjónustufyrirtæki bjóða upp á hestaferðir um landslagsverndarsvæðið.

Kort með skilgreindum reiðleiðum má finna á heimasíðu Umhverfisstofnunar.

Stefna

Reiðleiðir skulu vel merktar og einungis skal farið um landslagsverndarsvæðið á hestum á skilgreindum reiðleiðum.

Árlegar aðgerðir

- ***Gert verði mat á ástandi reiðleiða og ráðstafanir gerðar eftir þörfum til að koma í veg fyrir jarðvegsrof og gróðurskemmdir.***

Jarðminjar

Í Þjórsárdal og nágrenni eru ummerki eftir jökulskeið og hlýskeið ísaldar, útkulnaða megineldstöð og hraun runnin á nútíma.

Jarðlagastaflinn endurspeglar breytileika í jarðsögu svæðisins sem nær meira og minna yfir síðustu tvær milljónir ára. Jarðmyndanir frá fyrri hluta ísaldar eru víða að finna á Íslandi og nefnast einu nafni Hreppamyndunin. Hún er einna best þekkt á þessu svæði vegna jarðfræðirannsókna og kortlagninga í tengslum við virkjanaframkvæmdir. Í Þjórsárdal hefur Hreppamyndunin þá sérstöðu að vera staðsett á landfleka milli Vestra- og Eystragosbeltisins [1].

Megineldstöðin í Þjórsárdal var virk fyrir tæpum 1,5-2 milljónum ára og setur hún mark sitt á svæðið með fjölda súrra hrauna, ganga og innskotslaga í neðri hluta jarðlagastaflans t.d. í Fossöldu, Reykholti og Rauðukömbum.

Í stórum dráttum samanstendur jarðlagastaflinn í Þjórsárdal af móbergslögum og jökulbergslögum frá jökulskeiðum og hraunlögum sem runnu á hlýskeiðum. Talið er að sitthvoru megin við Búrfell hafi ísaldarjökullinn rofið djúpa dali sem fylltust smám saman upp af seti og hraunlögum. Búrfellshraunið í Þjórsárdal, eða Þjórsárdalshraun, er eitt af Tungnaárhraununum, upprunið frá Veiðivatnasvæðinu og tilheyrir Bárðarbungu eldstöðvarkerfinu. Á nútíma, eða fyrir um 3200 árum rann Búrfellshraunið til suðurs, niður með Tungná og Þjórsá, fann sér leið niður með Gjánni og náði að breiða úr sér í Þjórsárdalnum. Á þeim tíma hefur stór hluti Þjórsárdalsins verið blautar áreyrar sem varð til þess að þegar Búrfellshraunið rann yfir bleytuna mynduðust gervigígar á um 10 km² svæði. Stór svæði í Þjórsárdal og nágrenni eru þakin ljósum súrum vikri sem myndaðist í Heklugosi fyrir um 3000 árum og í eldgosi árið 1104 sem lagði landnámsbyggðina í Þjórsárdal að mestu leyti í eyði [2].

Stefna

Jarðminjar á landslagsverndarsvæðinu skulu verndaðar og fá að þróast á eigin forsendum.

Gera skal reglulega úttekt á ástandi gervigíga á svæðinu í samstarfi við Náttúrufræðistofnun Íslands og koma í veg fyrir að uppgræðsluþögn hafi áhrif á verndargildi þeirra.

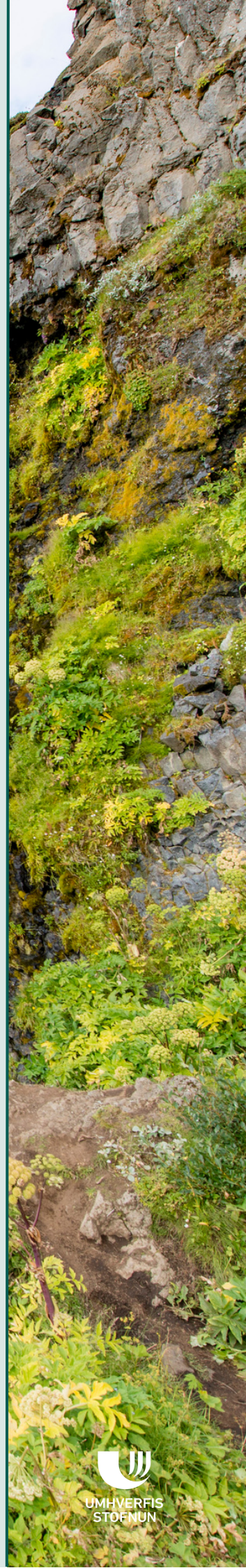
Gróður, vistgerðir og jarðvegur

Gróðurfur í Þjórsárdal er sérstakt vegna þess að dalurinn er að mestu leyti á þéttum berggrunni utan eldvirka beltisins en nálægð við virkar eldstöðvar hefur sett mark sitt á gróður innan hans. Endurtekið gjóskufall veldur því að jarðvegur þykkar en þykk og gróf gjóskulög hafa mikil áhrif á jarðvegseiginleika, t.d. vatnsleiðni og samloðun. Því þarf þróttmikil vistkerfi á borð við birkiskóga til að binda gjóskulög. Gengið var hart að birkiskógum í dalnum fyrir öldum en áætlað er að á 19. öld hafi skógum að mestu leyti verið eytt í Þjórsárdal [3]. Gróðureyðing og jarðvegsrof fylgdu í kjölfarið og bera melar og sandar nú örnefni eins og Hellisskógar, Gjárskógar, Staðarskógur og Langholtsskógur, sem vitnar til um útbreiddari birkiskóga hér áður fyrr. Þjórsárdalur var friðaður fyrir sauðfjárbreit í lok fjórða áratugar síðustu aldar en markviss uppgræðsla Vikranna hófst um 1960 [4].

Ólíkt því sem almennt gengur eru fjalllendið og heiðalöndin umhverfis láglandi Þjórsárdals mun grónari en gjóskufyllt landslagið í dalbotninum. Töluvert er af mólendi sem að miklu leyti er mosamóavist og lyngmóavist á hálendi, sem og starmóavist. Á láglandi Þjórsárdals eru melar og sandlendi ríkjandi. Vel gróið land er helst að finna í hlíðum fjallahringsins og í Skeiðamannahólma en þar eru víðikjarrvist og mosamóavist nokkuð útbreiddar vistgerðir [5]. Gróðurtorfur eru í Bolagróf í Hrossatungum þar sem mólendisgróður og birkikjarr varðveita þykkar jarðveg sem inniheldur fjölda gjóskulaga. Nokkuð er um moldir austan til á svæðinu sem er vitnisburður um gróðureyðingu undanfarinna alda og eftir sitja leirrík jarðvegslög sem rofleif. Í Gjánni er að finna gróðurvin þar sem birkikjarr og blómgresivist með hvannstóði við lækjarbakka myndar andstæðu við rofið og sandborið umhverfið ofan gjábakka.

Vistgerðir með hátt verndargildi

Innan landslagsverndarsvæðisins finnast vistgerðir sem eru á lista Bernarsamningsins frá 2014 yfir vistgerðir sem hafa hátt verndargildi og einnig vistgerðir sem eru sjaldgæfar á landsvísu og þarf að huga sérstaklega að vernd þeirra. Vistgerðir sem hafa mjög hátt verndargildi eru: starungsmýravist, tjarnarstararflóavist og víðikjarrvist. Vistgerðir með hátt verndargildi eru: hengistararflóavist, kjarrskógavist, lyngmóavist og runnamýravist á hálendi.

Ágengar tegundir

Alaskalúpína er útbreidd á suður- og suðvesturhluta landslagsverndarsvæðisins, þ.á.m. innan náttúruvættisins Hjálparfoss.

Stefna

Vernda skal gróður og vistgerðir innan landslagsverndarsvæðisins og grípa til aðgerða til að koma í veg fyrir jarðvegsrof og gróðurskemmdir af völdum ágangs með stýringu umferðar. Í stýringu felst meðal annars gerð göngustíga, uppsetning girðinga og leiðbeinandi skilta. Ekki skal vinna á móti náttúrulegri framvindu gróðurs á svæðinu nema í því skyni að standa vörð um verndargildi gervígiga.

Tegundir vistgerða sem hafa hátt verndargildi skal sérstaklega veitt athygli og gerðar viðeigandi ráðstafanir ef hætta er á röskun þeirra.

Óheimilt er að dreifa framandi tegundum á svæðinu og vinna skal gegn útbreiðslu þeirra, sérstaklega innan náttúruvætta, á gervígum og annarsstaðar þar sem hætta er á röskun á verndargildi.

Stefnt skal að því að loka öllum villustígum, koma í veg fyrir jarðvegsrof og endurheimta staðargróður á villustígum og meðfram gönguleiðum þar sem þess er þörf.

Uppgræðsla innan landslagsverndarsvæðisins er háð leyfi Umhverfisstofnunar að undanskildum lögbundnum hlutverkum fagstofnana. Uppgræðsluáðgerðir skulu miða að því styrkja þann náttúrulega gróður sem vex á landslagsverndarsvæðinu. Stefnt er að áframhaldandi endurheimt birkiskóga á svæðinu og verður að nokkru leyti stuðst við fræðreifingu frá eldri skógum og þeim birkireitum sem gróðursettir hafa verið á svæðinu á síðustu árum.

Lögð er áhersla á að græða upp örfoka svæði. Innan verndarsvæðisins eru ummerki á einstaka stöðum um gamla aflagða vegslóða og för eftir utanvegaakstur. Stefnt skal að því að afmá öll hjólför þar sem ekki eru skilgreindir vegir og endurheimta staðargróður þar sem þess er þörf.

Árlegar aðgerðir

- *Vöktun á framgangi framandi ágengra tegunda plantna og skal stuðla að upprætingu þeirra eftir þörfum.*

Endurheimt vistkerfa

Saga birkiskóga í Þjórsárdal er áþekk sögu skóga í öðrum landshlutum. Dalurinn var eitt sinn algróinn skógi, en búseta mannsins eyddi skógum á láglandi dalsins á fyrstu öldum búsetu. Eftir að byggðin eyddist vegna öskugosa í Heklu, sér í lagi 1104 gossins, stóðu skógar eftir í fjallshlíðum og fjalllendi dalsins, auk þess sem víðáttumiklir skógar uxu á láglandi syðst í dalnum. Bændabýli í Árnessýslu, kirkjur í Árnessýslu, biskupsstóllinn í Skálholti, auk kirkjunnar í Odda á Rangárvöllum, áttu skógarítök í dalnum og voru þau nýtt allt fram á 20. öld bæði til viðartekju, kolagerðar og beitar bæði sumar og vetur.

Þessi landnýting olli því að í lok 19. aldar var nánast allur skógur og jarðvegur horfinn úr dalnum, var dalurinn að mestu orðinn vikurauðn [6]. Var svo komið að eina graslendið sem hægt var að nýta til beitar þegar farið var með afréttarfé í gegn um Þjórsárdal í haustleitum var grasfit sem kallaðist Hjálp og Hjálparfoss er nefndur eftir. Árið 1939 keypti Skógræktin Skriðufell í Þjórsárdal og gerði makaskiptasamning við afréttarfélög á svæðinu um beitarfriðun rúmlega helming dalsins, þ.e. Vikrana, Reykhólts, Fossárdals og náði girðingin upp að Háafossi og þaðan austur í Þjórsá. Um miðbik 20. aldar var girðingin færð niður á Skeiðamannaflöt og liggur síðan frá Reykholti yfir Skeiðamannahólma, norðan við Gjána og þaðan upp að Hrauneyjavegi syðst á Hafinu. Hefur síðan verið unnið að uppgræðslu dalsins og hefur það verið samvinnuverkefni margra aðila.

Stærstan þátt í uppgræðslu eiga bændur á svæðinu á sjálfum afréttinum, Skógræktin, Landgræðslan og Landsvirkjun innan beitarfriðaðra svæða. Á árunum 2007-2021 unnu Hekluskógar að endurheimt birkiskóga á stórum svæðum í Þjórsárdal, auk uppgræðslu með kjötmjöli og er svo komið að lítið er orðið um vikurauðnir innan uppgræðslusvæðis. Skógræktin og Landgræðslan hafa nú tekið við verkefnum Hekluskóga.

Óheimilt er að gróðursetja aðrar trjátegundir en innlendar á friðlýsta svæðinu sbr. 10. gr. auglýsingar nr. 110/2020.

Dýralíf

Ekki eru til birtar heimildir um fuglalíf í Þjórsárdal og þörf er á úttekt til að kanna hvaða tegundir verpa innan svæðisins og algengi þeirra. Hér er stuðst við óbirt gögn [7], sem sum eru komin til ára sinna, auk upplýsinga á fuglaathugunarsíðunni eBird [8]. Út frá vistgerðum á svæðinu má einnig með sæmilegu öryggi draga ákveðnar ályktanir um tegundasamsetningu [9][10].

Stór hluti láglandis innan marka hins friðlýsta svæðis einkennist af fremur gróðursnauðum melum þar sem búast má við fremur rýru fuglalífi. Inn á milli er heldur grónara, aðallega mólendi og kjarrlendi, og grónast er þegar ofar dregur í nærliggjandi fjallshlíðum og heiðalöndum. Helstu varpfuglar á svæðinu eru þúfuttlingur, heiðlóa, spói og snjótittlingur. Aðrir líklegir varpfuglar eru hrossagaukur, rjúpa, skógarþröstur, sendlingur, steindepill, sandlóa, kjói og maríuerla. Þá eru heiðagæsir og grágæsir algengar á svæðinu. Á skógræktarsvæðum má auk þess finna ýmsar fleiri spörfuglategundir, t.d. auðnutittling og músarrindil og ef til vill glókoll en þeir hafa sést við Búrfellsstöð. Þekkt er að straumendur hafa orpið innan svæðisins og gulendur hafa sést við Hjálparfoss á varptíma. Innan landslagsverndarsvæðisins eru einnig þekkt fjögur hrafnsóðul og eitt fákaóðal. Smyrlar hafa sést á svæðinu og gætu orpið innan þess.

Af ofantöldum fuglategundum eru eftirfarandi á valista: kjói, sendlingur, fálki, gulönd, hrafn og snjótittlingur. Þá er rjúpa í yfirvofandi hættu [11]. Í dalnum eru einnig refir, minkar og hagamýs og þá er að finna urriða, bleikju og lax í Fossá og Rauða.

Óheimilt er að trufla dýralíf af ásetningi innan verndarsvæðisins sbr. 10. gr. auglýsingar nr. 110/2020. Hundar, aðrir en þeir sem nýttir eru við smölun og leitrarhundar við björgun, skulu ávallt vera í taumi innan verndarsvæðisins. Hundar og önnur gæludýr skulu vera undir tryggri stjórn og þess gætt að þeir valdi ekki truflun sbr. 15. gr. auglýsingar nr. 110/2020. Á göngustígum og áningarstöðum ferðamanna skal fjarlægja úrgang frá gæludýrum sbr. 17. gr. sömu auglýsingar.

Stefna

Vernda skal dýralíf innan landslagsverndarsvæðisins.

Gestir svæðisins skulu ekki trufla dýralíf að óþörfu. Sérstakrar aðgátar skal gætt á varptíma fugla.

Stefnt skal að útrýmingu minks á svæðinu.

Vatnshlot

Innan friðlýsta svæðins eru samtals sex vatnshlot en vatnshlot eru afmarkaðar stjórnsýslueiningar vatns sem fá tiltekið númer samkvæmt lögum nr. 36/2011 um stjórn vatnamála. Eitt stöðuvatn eða hluti straumvatns getur verið afmarkað sem vatnshlot. Innan svæðisins renna straumvatnshlotin Fossá 2 (103-944-R), Fossá 3 (103-818-R) og Rauðá (103-832-R). Jafnframt er þar að finna grunnvatnshlotin Kerlingarfjöll-Hreppar (103-287-G), Tungnaárhraun (103-308-G) og Þjórsárdalur (103-210-G). Nálkast má frekari upplýsingar um stjórn vatnamála á vefsíðunni vatn.is. Í vatnaáætlun sem er byggð á lögum um stjórn vatnamála eru sett umhverfismarkmið fyrir vatnshlotin, en samkvæmt markmiðum laganna skulu vatnshlot vera í a.m.k. góðu ástandi.

Stefna

Komi til þess að vatnshlot í Þjórsárdal verði metin í hættu á að ná ekki umhverfismarkmiðum sínum, verður farið í vöktun í samræmi við lög um stjórn vatnamála og viðeigandi aðgerðir settar fram í aðgerðaráætlun samkvæmt lögnum. Sú vöktunaráætlun verður þá sett sem viðhengi við stjórnunar- og verndaráætlun þessa.

Menningarminjar

Þjórsárdalur hefur töluverða sérstöðu í minjavernd vegna fjölda fornþýla og annarra minja sem varðveist hafa í dalnum.

Minjarnar sem nú þegar eru friðlýstar í dalnum skv. lögum um menningarminjar nr. 80/2012 eru alla jafna leifar fornþýla sem að líkindum fóru í eyði af völdum samverkandi þátta; versnandi veðurfars og uppblásturs vegna síendurtekinnna eldgosa í Heklu ásamt ágangi manna og húsdýra. Minjarnar voru flestar friðlýstar á fyrri hluta 20. aldar.

Þjórsárdalur hefur að geyma einstakar minjar sem spanna tímabilið frá landnámi fram á miðaldir. Svæðið er lítt snortið af síðari tíma framkvæmdum. Minjastofnun Íslands fer með umsjón þess. Allar fornleifar hafa 15 m helgunarsvæði út frá ystu mörkum, þá hafa friðlýstar minjar 100 m friðhelgað svæði. Við alla skipulagsvinnu og vinnu sem felur í sér jarðrask í nágrenni fornleifa þarf leyfi Minjastofnunar.

Í huga margra íslenskra og erlendra sérfræðinga er Þjórsárdalur vaggja íslenskrar fornleifafræði. Fornleifarannsóknir hafa farið fram þar allt frá miðri 19. öld og fram á okkar dag. Brynjúlfur Jónsson fræðimaður frá Minna-Núpi skráði þekktar minjar í dalnum um miðja 19. öld og ýmsir aðrir fræðimenn íslenskir og erlendir komu á eftir honum og skráðu eða grófu í minjarnar. Norrænar rannsóknir í Þjórsárdal árið 1939 marka tímamót í þróun og sögu íslenskra fornleifarannsókna og hefur dalurinn í hugum margra verið tengdur fornleifarannsóknum.

Árið 2020 var í Þjórsárdal friðlýst menningarlandslag á grundvelli 18. gr. laga um menningarminjar, svæðið sem um ræðir er 140 ferkílómetrar að stærð.

Stefna

Stefnt er á að Umhverfisstofnun og Minjastofnun Íslands vinni sameiginlega að skipulagningu og gerð göngustíga í kringum fornleifar innan landslagsverndarsvæðisins og gerð upplýsinga- og fræðsluskilta um náttúru og sögu svæðisins.

Árlegar aðgerðir

- ***Vöktun á ástandi fornminja í samvinnu við Minjastofnun.***

Landbúnaður

Sauðfjárbeit er á afrétti Flóa- og Skeiðamanna norðan skógræktargirðingar vestan Fossár og á afrétti Skeiðamanna norðan skógræktargirðingar austan Fossár. Um þriðjungur landslagsverndarsvæðisins er friðaður fyrir beit.

Stefna

Stuðla skal að því að öll landnýting verði með sjálfbærum hætti, að nýting náttúruauðlinda á landslagsverndarsvæðinu skerði ekki verðmæti svæðisins. Sauðfjárbeit skal vera sjálfbær innan landslagsverndarsvæðisins og ekki valda jarðvegsrofi eða gróðurskemmdum.

Veiðar

Silungsveiði er í Fossá og Rauðá sem leigð er út af Skeiða- og Gnúpverjahreppi og fer sveitarfélagið með umsjón með veiðum í ám á landslagsverndarsvæðinu. Skotveiði á heiða- og grágæs auk rjúpu er stunduð innan verndarsvæðisins. Refa- og minkaveiði er stunduð af grenjaskyttum Skeiða- og Gnúpverjahrepps. Veiðar innan landslagsverndarsvæðisins eru heimilar, að undanskildum skotveiðum innan náttúruvættanna sbr. 18. gr. auglýsingar nr. 110/2020, enda skulu þær stundaðar samkvæmt villidýralögum nr. 64/1994. Minkaveiðar skulu stundaðar samkvæmt veiðireglum viðkomandi sveitarfélags með viðurkenndum veiðiaðferðum.

Stefna

Veiðar innan landslagsverndarsvæðisins skulu vera sjálfbærar og ekki valda truflun á upplifun gesta svæðisins.

Umhverfisstofnun mælist til þess að veiðimenn stundi ekki skotveiðar í og við áfangastaði ferðamanna og á vinsælum gönguleiðum á þeim tíma sem ferðamenn eru á ferli á landslagsverndarsvæðinu.

Stuðla skal að góðri umgengni um náttúru verndarsvæðisins við skotveiðar, koma í veg fyrir að skotfæri séu skilin eftir á víðavangi og ekið sé utan vega. Stuðla skal að góðri umgengni við veiðar í ám og komið skal í veg fyrir að veiðarfæri séu skilin eftir á víðavangi.

Ferðapjónusta og útivist

Náttúruvættin þrjú eru vinsælir viðkomustaðir ferðamanna. Þá er ýmiskonar útivist stunduð innan friðlýsta svæðisins. Þar ber helst að nefna göngu-, hjóla- og hestaferðir. Vinsæl hjólaleið er á milli Háafoss og Stangar og eru ferðapjónustufyrirtæki með reglulegar ferðir þar um yfir sumartímenn. Einnig bjóða ferðapjónustufyrirtæki upp á hesta- og gönguferðir um dalinn. Háifoss og Granni er vinæll viðkomustaður þyrlufyrirtækja þar sem lent er og gestir ganga að útsýnisstöðum við fossana. Stöng og Gjáin eru vinsæl útivistarsvæði og dvelja gestir í Gjánni og njóta náttúrufegurðar hennar.

Innan verndarsvæðisins er óheimilt að slá upp og gista í tjöldum, tjaldvögnum, fellihýsum, hjólhýsum, húsbílum og öðrum sambærilegum búnaði. Öll meðferð elds er óheimil á svæðinu, þ.m.t. notkun ferðagrilla sbr. 15. gr. auglýsingar nr. 110/2020.

Stefna

Stuðla skal að því að þeirri fjölbreyttu ferðamennsku og útivist sem stunduð er á landslagsverndarsvæðinu í Þjórsárdal verði viðhaldið og jákvæð upplifun þeirra sem hennar njóta verði tryggð með sem bestum hætti. Til þess að svo verði skal stuðla að því að öll nýting verði með sjálfbærum hætti, innviðir í takt við verndarmarkmið svæðisins verði til staðar til að taka á móti gestum, ferðapjónusta verði eins umhverfisvæn og kostur er, mengun frá starfsemi innan landslagsverndarsvæðisins verði lágmarkuð og að allur úrgangur sem fellur til innan svæðisins verði flokkaður.

Til þess að hægt sé að vinna að verndarmarkmiðum landslagsvernarsvæðisins og viðhalda góðri upplifun fjölbreyttrar tegunda útivistar er mikilvægt að stýring umferðar á svæðinu sé skýr. Stýring umferðar gesta um svæðið getur verið fólgin í því að takmarka fjölda, takmarka hópastærðir, hafa einstefnu á gönguleiðum og vegum eða dreifa ferðamönnum á svæði sem geta borið meiri umferð fólks.

Einnig getur verið nauðsynlegt að loka ákveðnum svæðum tímabundið þegar jarðvegur er blautur og gróður viðkvæmur fyrir ágangi eða þegar aðrar aðstæður krefjast þess.

Gestir sem heimsækja landslagsverndarsvæðið skulu sýna ábyrga ferðamennsku og virða friðhelgi náttúrunnar.

Miklu skiptir að allir gestir svæðisins séu upplýstir um hættur á svæðinu og um viðkvæmt náttúrufar þess. Lykillinn að þessu er opið samráð, virkt samstarf og upplýsingagjöf milli Umhverfisstofnunar, ferðapjónustuaðila og annarra hagsmunaaðila.

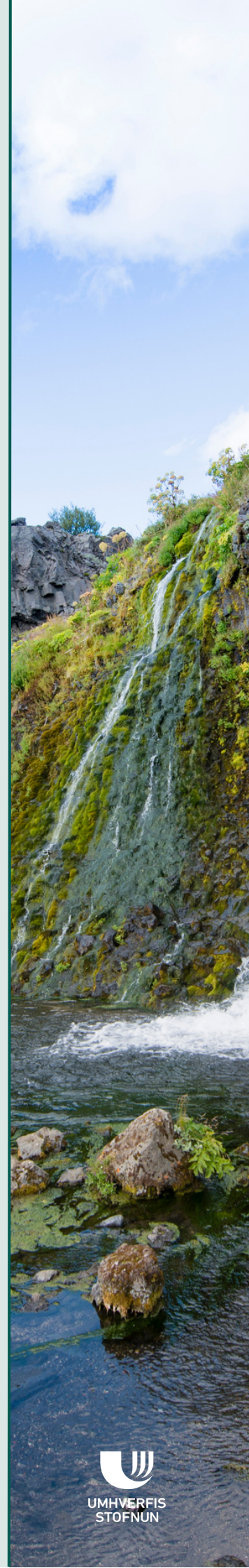
Landslagsverndarsvæði í Þjórsárdal er mikilvægur staður fyrir lýðheilsu og útivist. Stuðla skal að því að gestir svæðisins geti áfram notið þeirra gæða sem svæðið hefur upp á að bjóða.

Náttúruvættin Hjalparfoss og Gjáin eru vinsælir áningarstaðir fólks fyrir útivist og lýðheilsu. Stefnt skal að því að viðhalda og bæta þar innviði og það sama á við um svæðið við Stöng með það að markmiði að gestir á öllum aldri geti átt þar gæðastund.

Mikilvægt er að atvinnustarfsemi sé sjálfbær. Í því skyni verður metin þörf á gerð atvinnustefnu fyrir landslagsverndarsvæðið í samstarfi við Skeiða- og Gnúpverjahrepp. Stefnt er að því að atvinnustefnan feli í sér að gerðir verði samningar við Umhverfisstofnun um atvinnutengda starfsemi innan landslagsverndarsvæðisins. Við gerð atvinnustefnunnar verður lögð rík áhersla á samráð við hagsmunaaðila.

Markaðssetning

Öll markaðssetning á landslagsverndarsvæðinu skal vera í samræmi við markmið verndunar þess. Villandi markaðssetningu sem hvetur til slæmrar umgengni, brota á reglum svæðisins eða stríðir gegn verndarmarkmiðum þess skal tilkynna til Neytendastofnu.

Landvarsla

Svæðissérfræðingur Umhverfisstofnunar hefur yfirumsjón og eftirlit með landslagsvæðingu í Þjórsárdal. Störf landvarða eru skilgreind í 80. gr. laga um náttúruvernd nr. 60/2013 og reglugerð nr. 190/2019. Undanfarin ár hefur einn landvörður verið á vakt á svæðinu frá maí og fram í september. Landverðir bjóða upp á fræðslugöngur og fara í eftirlit um fjölförnustu gönguleiðir og áningarstaði ferðamanna á svæðinu. Landverðir sinna einnig viðhaldi og rekstri innviða s.s. göngustíga, skilta og salerna.

Í Hrauneyjum er gestastofa sem er sameiginleg starfsstöð Umhverfisstofnunar og Vatnajökulsþjóðgarðs. Þar hafa landverðir verið við störf frá maí til september og veita upplýsingar um friðlýst svæði, þ.m.t. Vatnajökulsþjóðgarð og aðra viðkomustaði ferðamanna á hálendinu og næsta nágrenni Hrauneyja. Þeir sinna mikilvægu hlutverki í fræðslu og upplýsingagjöf til ferðamanna sem eiga leið um svæðið ásamt því að sinna eftirliti með náttúruverndarsvæðum í næsta nágrenni.

Landverðir starfa í nánu samstarfi við ýmsa aðila m.a. Skógræktina, Minjastofnun og sveitarfélagið Skeiða- og Gnúpverjahrepp.

Stefna

Efla þarf landvörslu á svæðinu en Umhverfisstofnun telur að ein áhrifaríkasta leiðin til að vinna að náttúruvernd og auka öryggi og jákvæða upplifun gesta sé fólgin í landvörslu.

Stofnunin mun áfram beita sér fyrir því að auka landvörslu innan landslagsverndarsvæðisins með það að markmiði að næg landvarsla verði á svæðinu m.a. til að tryggja opnun salerna á þeim tíma sem gestir heimsækja svæðið.

Stefna skal að því að tveir landverðir verði á vakt að lágmarki á háannatíma.

Landverðir skulu eftir þörfum hafa eftirlit með fornminjum í samstarfi við Minjastofnun Íslands og fræða og upplýsa gesti svæðisins um þær.

Sjálboðaliðar í náttúruvernd

Árlega koma sjálfbóðaliðar frá sjálfbóðaliðastarfi Umhverfisstofnunar, Iceland Conservation Volunteers, til starfa í Þjórsárdal í 1-2 vikur. Markmiðið er að starfið nýtist náttúrulegu umhverfi og almenningi, líkt og störf björgunarsveita, Rauðakrossins og skáta, en vinni ekki að efnahagslegum hagsmunum einstaklinga eða fyrirtækja. Sjálfbóðaliðar sinna oft verkefnum sem annars yrðu ekki unnin. Europarc Federation hefur látið útbúa viðmiðunarreglur um gæðastjórnun sjálfbóðaliðastarfs á friðlýstum svæðum í Evrópu og er skilgreining sjálfbóðaliðastarfs hjá Umhverfisstofnun í samræmi við þær reglur. Helstu verkefni sjálfbóðaliða á landslagsverndarsvæðinu í Þjórsárdal er viðhald á náttúrustígum, uppræting framandi tegunda og endurheimt gróðurs og vistgerða.

Stefna

Sérfræðingur landslagsverndarsvæðisins skal skilgreina verkefni og bjóða sjálfbóðaliðum að taka þátt í verkefnum sem stuðla að verndun svæðisins.

Stefnt skal að auknu samstarfi um verndun svæðisins með þeim sem njóta og nýta náttúru þess og bjóða þeim sem áhuga hafa á að taka þátt í verndaraðgerðum á svæðinu.

Árlegar aðgerðir

- Skipulög verði verkefni sjálfbóðaliða.

Fræðsla og kynning

Landverðir sinna fræðslu og upplýsingagjöf í Þjórsárdal. Skipulagðar fræðslugöngur eru á hverju sumri og fer fjöldi þeirra eftir mannafla hverju sinni. Einnig taka landverðir á móti skólahópum ef þess er óskað og fræða þá og upplýsa um náttúru og sögu svæðisins. Á heimasíðu Umhverfisstofnunar er fræðsluefni um friðlýsta svæðið á íslensku og ensku. Í Árnesi er gestastofa með upplýsingum um Þjórsárdal og næsta nágrenni. Gestastofan er opin yfir sumartímann.

Stefna

Umhverfisstofnun í samstarfi við samstarfshóp landslagsverndarsvæðisins skal stuðla að öflugri fræðslu um svæðið, lífríki þess og náttúru, menningarminjar, verndargildi og umgengisreglur sem þar gilda.

Stefnt skal að því að gera fræðsluáætlun fyrir verndarsvæðið í samvinnu við Minjastofnun og koma á reglulegum fræðslugöngum yfir sumartímann.

Á heimasíðu Umhverfisstofnunar skal fræðsla um svæðið vera uppfært eftir þörfum, bæði á íslensku og ensku.

Árlegar aðgerðir

- Gerð verði fræðsluáætlun fyrir verndarsvæðið í samvinnu við Minjastofnun.
- Boðið verði upp á reglulegar fræðslugöngur með landverði yfir sumartímann.

Viðburðir, kvikmyndataka og ljósmyndun

Þjórsárdalur er vinæll til ljósmynda- og kvikmyndatöku, bæði úr lofti og af landi. Hvers konar viðburðir, samkomuhald, kvikmyndataka og ljósmyndun sem hafa í för með sér hættu á jarðraski, truflun dýralífs, umferðar eða upplifun annarra gesta er háð leyfi Umhverfisstofnuna sbr. 14. gr. auglýsingar nr.110/2020. Leyfi eru veitt ef ekki er talin hættu á varanlegum neikvæðum áhrifum á verndargildi svæðisins s.s. truflun á dýralífi, jarðraski, gróðurskemmdum eða upplifun ferðamanna. Leyfi eru ávallt bundin skilyrðum um góða umgengni á svæðinu og fleira eftir atvikum.

Stefna

Viðburðir, kvimyndataka og ljósmyndun skal ekki hafa neikvæð áhrif á verndargildi svæðisins, dýralíf og upplifun gesta.

Mönnuð og ómönnuð loftför

Ferðapjónustufyrirtæki bjóða upp á þyrluflug yfir svæðið og vinsæll viðkomustaður er við Háafoss. Vinsælt er að fljúga fjarstýrðum loftförum til að mynda náttúru svæðisins úr lofti. Óheimilt er að lenda þyrlu innan náttúruvætta nema að fengnu leyfi Umhverfisstofnunar. Notkun fjarstýrðra loftfara er óheimil í náttúruvættum nema að fengnu leyfi Umhverfisstofnunar. Þó er heimilt að nota fjarstýrð loftför vegna rannsókna og eftirlits Minjastofnunar Íslands með menningarminjum sbr. 15. gr. auglýsingar nr. 110/2020.

Stefna

Friðhelgi dýralífs og góðri upplifun gesta svæðisins skal vera gætt með leiðbeinandi reglum um flug mannaðra og fjarstýrðra loftfara.

Þar sem heimilt er að lenda þyrlum skulu þær ekki valda röskun á gróðri og dýralífi og skal tryggt að landing valdi ekki röskun á viðkvæmum gróðri. Ekki skal lenda þyrlu á mosavöxnum svæðum.

Uppbygging innviða

Allar endurbætur og frekari uppbygging innviða og mannvirkja á svæðinu skulu falla vel að náttúru og umhverfi. Innviðir skulu stuðla að verndun svæðisins og gera móttöku og upplifun gesta sem heimsækja svæðið sem jákvæðasta. Jafnframt skulu innviðir stuðla að því að stýra umferð eins og kostur er. Öll uppbygging innan landslagsverndarsvæðisins skal styðja við friðlýsingu þess og gæta skal þess að framkvæmdir rýri ekki verndargildi svæðisins. Á framkvæmdasvæðum skal einungis notast við staðargróður við endurheimt raskaðs gróðurlendis. Gert er ráð fyrir salernisaðstöðu og áningarstöðum í og við náttúruvættin. Að öðru leiti er ekki gert ráð fyrir frekari uppbyggingu þjónustu innan landslagsverndarsvæðisins heldur verði staðið vel að viðhaldi og uppbyggingu þeirra innviða sem fyrir eru og eru á samþykktu skipulagi þegar áætlun þessi er gefin út. Uppbygging á landslagsverndarsvæðinu og umferðarstýring skal vera með þeim hætti að verndargildi svæðisins sé viðhaldið og að gestir hafi tækifæri til að upplifa það markverðasta sem svæðið hefur upp á að bjóða án þess að gengið sé á verðmæti þess. Heimilt er að takmarka aðgengi ferðamanna að landslagsverndarsvæðinu eða svæðum innan þess og skal upplýsingum um þau svæði komið á framfæri til hagsmunaaðila með skýrum leiðbeiningum.

Samkvæmt 25. gr. og 25. a. gr. laga um náttúruvernd nr. 60/2013 hefur Umhverfisstofnun heimild til að loka tímabundið viðkvæmum svæðum vegna gróðurverndar og/eða lífríkisverndar. Samráð skal haft um slíka ákvörðun við Skeiða- og Gnúpverjahrepp, landeiganda og fulltrúa ferðapjónustu og útivistarfólks. Umhverfisstofnun er einnig heimilt að loka gönguleiðum vegna óveðurs eða ófærðar og beina gestum svæðisins um aðrar leiðir ef þess er kostur sbr. reglu nr 1 í kafla 3.

Mannvirki

Eitt salernishús er við Hjálparfoss í eigu Skógræktarinnar. Rústir Stangarbæjarins eru með yfirbyggingu í eigu Minjastofnunar. Sundlaug sem var byggð rétt fyrir 1980 er á milli Reykholts og Rauðukamba. Mannvirkin eru í eigu Skeiða- og Gnúpverjahrepps en laugin hefur verið fjarlægð og vikur fyrir byggingu hótels og nýrrar baðaðstöðu samkvæmt deiliskipulagi.

Stefna

Byggingar skulu falla vel að landi og útlit þeirra skal vera samræmt en þó með sérstöðu einstakra svæða í huga.

Vanda skal frágang mannvirkja og umhverfis þeirra og öllum frágangi skal ljúka um leið og framkvæmdum lýkur.

Tryggja skal að engin mengun verði af frárennsli frá mannvirkjum og allur frágangur frárennislagna og rotþróa skal vera í samræmi við lög nr. 99/2009 um uppbyggingu og rekstur fráveitna og reglugerðir nr. 798/1999 um fráveitur og skólp og nr. 799/1999 um meðhöndlun á seyru.

Umhverfisstofnun hefur gert minnisblað um kröfur til meðhöndlunar og/eða förgunar seyru á ferðamannastöðum í óbyggðum sem má nálgast á heimasíðu Umhverfisstofnunar.

Eitt af verðmætum landslagsverndarsvæðisins er myrkur og að gestir geti notið stjörnuþjarts himins og norðurljósa að hausti og vetri. Til þess að koma í veg fyrir ljósmengun skulu útiljós, þar sem þeirra er þörf, vera þannig hönnuð að þau valdi ekki ljósmengun að óþörfu.

Stefnt er að byggingu aðstöðuhúss við bílastæðið við Stöng með dagastöðu fyrir landverði í samræmi við deiliskipulag. Einnig er gert ráð fyrir byggingu þurrsalernishúss við Háafoss í kjölfar gerð deiliskipulags fyrir svæðið. Gert er ráð fyrir að Umhverfisstofnun taki við rekstri salernis við Hjálparfoss.

Byggingum skal vel við haldið svo sómi sé af. Óheimilt er að láta byggingar eða önnur mannvirki grotna niður þannig að telja verði til lýta eða spjalla á náttúru skv. 73. gr. laga um náttúruvernd nr. 60/2013.

Byggingar á landslagsverndarsvæðinu sem ekki eru lengur í notkun og lýti er af skulu fjarlægðar af eigendum þess.

Öryggismál

Lögreglustjórinn á Suðurlandi fer með yfirstjórn og ber ábyrgð á leit og björgun á Þjórsárdalssvæðinu. Ásamt því að gæta almannaöryggis og halda uppi lögum og reglum er lögð áherslu á eftirlit með utanvegaakstri og öðrum náttúruspjöllum. Björgunarsveitin Sigurgeir í Árnesi er viðbragðsaðili á svæðinu. Starfssvæði sveitarinnar er á svæði 3 sem er Árnessýsla. Landverðir veita upplýsingar og fræðslu til ferðamanna sem hyggja á gönguferðir um svæðið. Allir landverðir eru með Tetra stöð og geta haft samskipti við aðra landverði utan friðlýsta svæðisins sem og björgunarsveit. Umhverfisstofnun hefur unnið öryggisáætlun fyrir friðlýst svæði og unnið er að áhættumati fyrir friðlýsta svæðið þannig að unnt verði að staðfæra öryggisáætlunina að svæðinu.

Stefna

Með fræðslu og forvörnum er hægt að stuðla að öryggi ferðamanna og er því mikilvægt að fjölga landvörðum á landslagsverndarsvæðinu. Einnig að lengja viðverutíma landvarða á svæðinu að þeir séu einnig til staðar á vorin og á haustin.

Góð stýring umferðar um landslagsverndarsvæðið eykur öryggi ferðamanna. Stuðla skal að bættum fjarskiptum með fjölgun senda á svæðinu. Landverðir skulu ávallt hafa fyrstuhjálparbúnað innan seilingar. Unnið verður að áhættumati fyrir svæðið þannig að unnt verði að staðfæra öryggisáætlunina að svæðinu, í kjölfarið verður áætlunin gerð aðgengilega á heimasíðu Umhverfisstofnunar. Í öryggisáætlun eru upplýsingar um hvernig bregðast á við slysum og almannavarnaráætlanir vegna náttúruvár. Þegar gefnar eru út veðurviðvaranir frá Veðurstofu Íslands skulu landverðir bregðast við þeim með því að upplýsa gesti á svæðinu með beinum eða óbeinum hætti. Setja skal upp skilti við langar gönguleiðir sem upplýsa um aðvörunarstig (gult, appelsínugult eða rautt). Þegar gefin er út appelsínugul eða rauð viðvörun svo ófært verður til gönguferða skal loka fyrir umferð um langar gönguleiðir þar sem hætta getur skapast vegna áhrifa veðurs.

Árlegar aðgerðir

- Öryggis- og neyðarbúnaður yfirfarinn.

Rannsóknir og vöktun

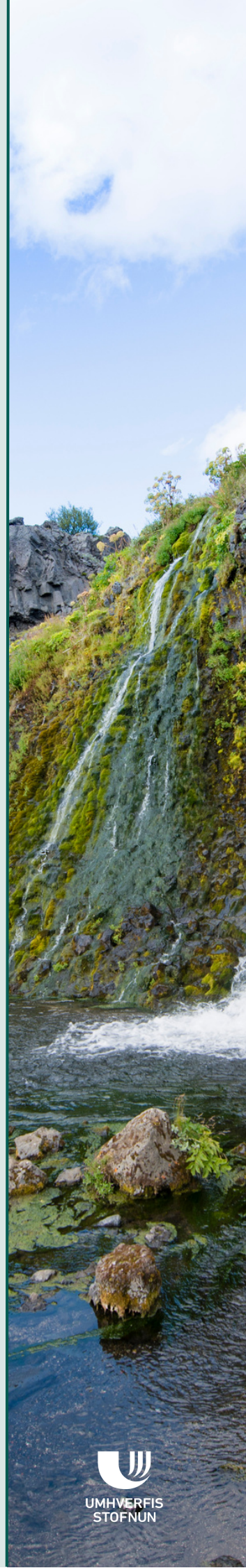
Ýmsar rannsóknir hafa verið stundaðar í Þjórsárdal. Má þar nefna rannsóknir í tengslum við áhrif eldgosa á umhverfi, jarðvegsrannsóknir og fornleifarannsóknir.

Samkvæmt 74. gr laga um náttúruvernd nr. 60/2013 ber Náttúrufræðistofnun Íslands ábyrgð á vöktun lykilorða íslenskrar náttúru að því marki sem hún er ekki falin öðrum stofnunum. Stofnunin á að vinna heildstæða áætlun um vöktun og skipuleggja framkvæmd hennar. Jafnframt á Náttúrufræðistofnun að vinna vöktunaráætlun fyrir friðlýst svæði í samráði við Umhverfisstofnun sem skal vera hluti stjórnunar- og verndaráætlunar viðkomandi svæðis. Árið 2019 hófst samvinna Náttúrufræðistofnunar, Umhverfisstofnunar, Vatnajökulsþjóðgarðs, Þingvallarþjóðgarðs og náttúrustofa um gerð vöktunaráætlana fyrir náttúruverndarsvæði, þ.m.t. friðlýst svæði, og er hún unninn samhliða vinnu Náttúrufræðistofnunar við gerð heildstæðrar vöktunaráætlunar fyrir lykilorði íslenskrar náttúru. Vöktunaráætlun fyrir náttúruverndarsvæði mun fela í sér forgangsröðun svæða og áherslur í vöktun á hverju svæði fyrir sig. Ekki er búið að vinna vöktunaráætlun fyrir Þjórsárdal en þegar því er lokið mun hún verða viðauki við þessa stjórnunar- og verndaráætlun. Á heimasíðu Náttúrufræðistofnunar Íslands má finna frekari upplýsingar um vöktunina.

Stefna

Mikilvægt er að telja fjölda gesta sem heimsækja landslagsverndarsvæðið ár hvert til að hægt sé að gera áætlunir um áherslur í verndun svæðisins, þolmarkagreiningu, uppbyggingu innviða og landvörslu.

Stefnt skal að því að settir verði upp teljarar á helstu aðkomuleiðum og á vinsælum gönguleiðum á landslagsverndarsvæðinu.

Heimildaskrá

1. Friðþór S. Sigurmundsson, Guðrún Gísladóttir, Hreinn Óskarsson 2014. Decline of Birch Woodland Cover in Þjórsárdalur Iceland from 1587 to 1938. *Hum Ecol.* 42:577–590.
2. Elsa G. Vilmundardóttir, Ágúst Guðmundsson og Snorri Páll Snorrason, 1985: Jarðfræði Búrfells og nágrennis. *Náttúrufræðingurinn* 54 (3-4), bls. 97-113.
3. Friðþór S. Sigurmundsson, Guðrún Gísladóttir, Hreinn Óskarsson 2014. Decline of Birch Woodland Cover in Þjórsárdalur Iceland from 1587 to 1938. *Human Ecology* 42, s. 577-590.
4. Vefsíða Skógræktarinnar 2015.
<https://www.skogur.is/is/um-skograektina/frettir-og-vidburdir/frettir-og-pistlar/thjorsardalur>. [skoðað 6.10.2020]
5. Náttúrufræðistofnun Íslands 2018. Vistgerðakort af Íslandi. 1:25.000. <https://gatt.lmi.is/geonetwork/srv/eng/catalog.search#/metadata/5c5138ae-b21c-4288-832f-e1c1d0733f3e>
6. Friðþór Sófus Sigurmundsson 2011. Hnignun skóg- og kjarrlendis í Þjórsárdal frá 1587-1938 og ástæður hennar. MS-ritgerð við líf- og umhverfisvísindadeild Háskóla Íslands. 47 bls.
<https://skemman.is/bitstream/1946/8563/1/Loki10.pdf>
7. Náttúrufræðistofnun Íslands, óbirt gögn.
8. eBird 2022. eBird: An online database of bird distribution and abundance [web application]. eBird, Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, New York. <http://www.ebird.org> (skoðað: 6. apríl 2022).
9. Kristinn Haukur Skarphéðinsson, Borgný Katrínardóttir, Guðmundur A. Guðmundsson og Svenja N.V. Auhage 2016. Mikilvæg fuglasvæði á Íslandi. Fjölrit Náttúrufræðistofnunar nr. 55. Garðabær: Náttúrufræðistofnun Íslands.
10. Jón Gunnar Ottósson, Anna Sveinsdóttir og María Harðardóttir 2016. Vistgerðir á Íslandi. Fjölrit Náttúrufræðistofnunar nr. 54. Garðabær: Náttúrufræðistofnun Íslands.
11. Náttúrufræðistofnun Íslands 2018. Válisti fugla.
<https://www.ni.is/midlun/utgafa/valistar/fuglar/valisti-fugla>

3.

Sérreglur

[Redacted text line]

[Redacted text line]

[Redacted text line]

[Redacted text line]

[Redacted text line]

[Redacted text line]

[Redacted text line]

[Redacted text line]

[Redacted text line]

[Redacted text line]

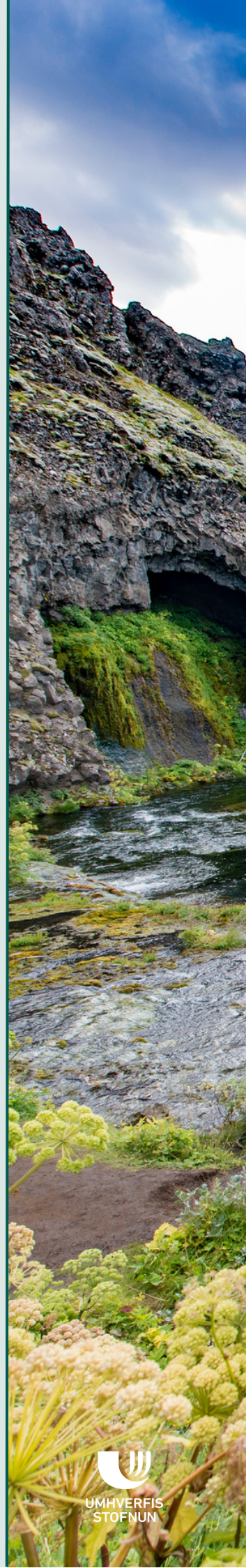
[Redacted text line]

[Redacted text line]

Sérreglur

Sérstakar reglur um umferð manna og dvöl á landslagsverndarsvæðinu í Þjórsárdal sem settar eru í samræmi við ákvæði 2. mgr. 81. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd eru eftirfarandi:

1. Landverði eða umsjónaraðila svæðisins er heimilt að loka tímabundið gönguleiðum vegna verndunar gróðurs og jarðminja eða þegar leiðin er ekki fær og beina gestum svæðisins um aðrar leiðir ef þess er kostur. Samráð skal haft um slíka ákvörðun við hlutaðeigandi sveitarfélag og fulltrúa ferðaþjónustu og útivistarfólks.

UMHVERFIS
STOFNUN

UMHVERFIS
STOFNUN

Aðgerðaáætlun 2022–2025

Aðgerðaáætlun þessi er forgangsröðun þeirra aðgerða sem brýnast er að fara í svo verndargildi Þjórsárdals haldist. Einnig eru aðgerðir þessar til að viðhalda og bæta upplifun og öryggi gesta svæðisins. Aðgerðirnar styðja við leiðarljós stjórnunar- og verndaráætlunar um framtíðarsýn hins friðlýsta svæðis. Neðangreindar aðgerðir eru annars vegar reglubundnar árlegar aðgerðir og hins vegar aðgerðir til næstu þriggja ára í senn, m.a. í samræmi við verkefnaáætlun Landsáætlunar um uppbyggingu innviða (Landsáætlun). Áætlunin er uppfærð árlega, meðal annars í samræmi við úthlutun úr [Landsáætlun](#).

Umhverfisstofnun er ábyrgðaraðili aðgerðanna.

Árlega

- Ástandsmat verði unnið af Umhverfisstofnun þar með talið gönguleiðir ástandsskoðaðar og lagfærðar eftir föngum og fylgst verði með ástandi náttúrufars og innviða og ráðstafanir um úrbætur gerðar eftir því sem þörf er á.
- Fræðsluáætlun unnin fyrir Þjórsárdal í samvinnu við Minjastofnun.
- Viðhaldi öryggisinnviða sinnt.
- Vöktun á ástandi fornminja í samvinnu við Minjastofnun.
- Skipulög verði verkefni sjálfboðaliða.
- Skipulagðar verði fræðslugöngur yfir sumartímann.
- Vöktun á framgangi framandi ágengra tegunda plantna og skal stuðla að upprætingu þeirra eftir þörfum.
- Fundir samstarfshóps um málefni landslagsverndarsvæðisins.

2023-2026

Landsáætlun um uppbyggingu innviða

- Svæði innan náttúruvættanna Hjálparfoss og Háafoss og Granna verði deiliskipulögð með tilliti til verndunar náttúru og móttöku gesta. – styður við stefnu um skipulag svæðisins.
- Aðgengi hreyfihamlaða að Stöng verði bætt í samstarfi við Minjastofnun. – styður við stefnu um aðengi fyrir alla.
- Hönnun og gerð bílastæða við Gjána og Háafoss.
- Frágangur á bílastæðum við Hjálparfoss og Stöng.
- Hönnun, í samstarfi við Vegagerðina, á gerð áningarstaðar við innkomuleiðir á landslagsverndarsvæðið með nægilegum bílastæðum og skiltum með upplýsingum um verndarsvæðið í samráði við Skeiða- og Gnúpverjahrepp.
- Viðhald á gönguleið milli Háafoss og Stöng.
- Viðhald og uppbyggingu göngustígs frá bílastæði við Háafoss að útsýnisstöðum.
- Viðhald og áframhaldandi uppbyggingu hringleiðar frá Stöng um Gjána að norðanverðu og til baka að Stöng að sunnanverðu.
- Gerð útsýnisstaðar fyrir hjólastóla við Gjána í samræmi við deiliskipulag.
- Lokafrágangur hringleiðar frá Stöng um Gjána að norðanverðu og til baka að Stöng að sunnan verðu.
- Uppsetning leiðbeinandi skilta um hjólréiðar á gönguleiðum.

Önnur verkefni

- Unnið verði að því að auðvelda aðgengi að drykkjarvatni á áningarstöðunum við Hjálparfoss og Stöng. – styður við stefnu Umhverfisstofnunar.
- Gerð verði áætlun um samráð við hagsmunaaðila vegna stjórnunar og verndunar landslagsverndarsvæðisins. – styður við stefnu um samstarfshóp og samráð.
- Gerð verði áætlun um stikun og merkingar göngu-, hjóla- og reiðleiða sem tengjast leiðum innan landslagsverndarsvæðisins í samræmi við skipulag sveitarfélagsins. – styður við stefnu um aðkomuleiðir og tengsl við áhrifasvæði.
- Gerð verði greining á mögulegum áningarstöðum sem skulu vera aðgengilegir hreyfihömluðum. – styður við aðgengi fyrir alla.
- Kannað verði hvort nauðsynlegt sé að skilgreindir verði lendingastaðir fyrir þylur innan landslagsverndarsvæðisins þar sem það er heimilt.

Vegir og bílastæði

- Óskað verði eftir auknu viðhaldi vega á og við landslagsverndarsvæðið við Vegagerðina og að settar verði upp vegmerkingar og vegstikur þar sem þeirra er þörf.
- Skilgreind verði efnistökusvæði og gerð áætlun um lokun þeirra sem eru ekki lengur í notkun í samráði við Vegagerðina og Skeiða- og Gnúpverjahrepp.
- Sótt verði um í styrkvegaskjóð eftir þörfum vegna viðhalds vega utan stofnvega á landslagsverndarsvæðinu í samráði við Skeiða- og Gnúpverjahrepp.
- Gert verði mat á því hvaða vegi skuli merkja einungis færa breyttum jeppum í samráði við Vegagerðina og Skeiða- og Gnúpverjahrepp.
- Gerð verði þarfagreining á stækkun og fjölgun á bílastæðum við athyggisverða staði í samráði við Vegagerðina og Skeiða- og Gnúpverjahrepp.
- Á haustin þegar byrjar að snjóa og færð spillist skal gera ráðstafanir í samráði við Vegagerðina um að setja upp viðeigandi skilti sem benda á að einungis sé fært breyttum jeppum.

Jarðminjar og gróður

- Gerð verði úttekt á ástandi gervigíga í samstarfi við Náttúrufræðistofnun Íslands og gripið til ráðstafana ef hætta er á rökun á verndargildi þeirra.
- Komið verði í veg fyrir útbreiðslu lúpínu innan náttúruvætta og unnið að upprætingu hennar innan náttúruvættisins Hjálparfoss.

Skilti og merkingar

- Gerð verði heildstæð áætlun um uppsetningu skilta og vegvísa við gönguleiðir og áningarstaði í samstarfi við Minjastofnun.
- Gerð fræðslu- og upplýsingaskilta við fornminjar á helstu viðkomustöðum ferðamanna innan landslagsverndarsvæðisins í samvinnu við Minjastofnun.
- Sett verði upp upplýsingaskilti um bann við notkun dróna þar sem það á við.
- Gerð verði skilti með upplýsingum um veðurviðvaranir.
- Sett verði upp merkingar við reiðleiðir þar sem þess er þörf.
- Sett verði upp upplýsingaskilti við helstu akstursleiðir inn á landslagsverndarsvæðið.
- Sett verði upp fræðslu- og upplýsingaskilti við helstu gönguleiðir og áningarstaði.

Göngu- hjóla- og reiðleiðir

- Stikuð verði gönguleið frá Stöng að Hjálparfossi í samræmi við skipulag.
- Unnið verði að viðhaldi og áframhaldandi uppbyggingu hringleiðar frá Stöng um Gjána að norðanverðu og til baka að Stöng að sunnanverðu.
- Gert verði mat á ástandi reiðleiða og ráðstafanir gerðar eftir þörfum til að koma í veg fyrir jarðvegsrof og gróðurskemmdir.
- Settir verði upp gönguteljarar á völdum gönguleiðum.
- Kannaðir verða möguleikar á gerð þolmarkagreiningar á áningarstöðum með tilliti til náttúru í samstarfi við fagaðila.